

Zkušenost ukazuje, že v nastupující etapě našeho hospodářského vývoje, založené na uplatňování zásad nové soustavy ekonomického řízení, bude stoupat význam společenských věd, a mezi nimi také význam průmyslové sociologie a psychologie. Protože právě tyto vědní obory se v socialistických zemích v uplynulém období ve svém rozvoji opozdily, je pochopitelné, že se snažíme získat co nejrychlejší orientaci v této oblasti ve vyspělých kapitalistických státech. Je to práce nezbytná, protože by bylo plýtváním sil znovu shromažďovat poznatky, které byly jinde získány často s vynaložením obrovského potenciálu vědeckých kádrů a hmotných prostředků. Avšak nejen pravdivé, objektivně platné poznatky z oblasti teorie a metod, k nimž nemarxistická průmyslová sociologie a psychologie dospěla, zaslouží naší pozornosti. Nemarxistickou literaturu z této oblasti je nutno hodnotit také proto, abychom odlišili vědecké hodnoty od ideologického obsahu sociologických a psychologických teorií a metod, který se musí stát předmětem naší kritiky.

Nezbytnost vyrovnat se s tím, co v předešlém období přinesla západní průmyslová sociologie a psychologie, by nás neměla zcela odvádět od studia našich vlastních dřívějších zkušeností v těchto dvou vědních oborech.<sup>1</sup> Měli bychom přihlédnout k dobrým praktickým i teoretickým poznatkům z období 1946–1965 v našich zemích, navázat na ně a k nim pak po kritickém zhodnocení připojit i výsledky

studia zahraniční, a tedy také západní průmyslové sociologie a psychologie. Považují to za základní povinnost skutečně vědeckého marxistického postoje,<sup>2</sup> poněvadž u nás měla průmyslová sociologie a psychologie již od svých začátků v r. 1946 – a musí mít i nadále – jiné, hlubší a všestrannější pojetí vyslovené socialistické povahy. Jsem přesvědčen, že by se mnoho užitečného pro zítřejší rozvoj průmyslové sociologie a psychologie vytěžilo zhodnocením činnosti řídicích orgánů našeho státu, hospodářství, odborových orgánů a organizací, národních výborů, výzkumných a projekčních organizací a jiných institucí v poválečných letech. Aplikaci průmyslové sociologie a psychologie si v práci těchto institucí přímo vynucovala základní potřeba plánovitého způsobu řízení rozvoje společnosti. Tento způsob se neobejde bez věrohodné dokumentace opřené o výsledky výzkumu a bez seriózní zpracovaných hypotéz o rozvoji národního hospodářství a o společenských otázkách.

Jako jeden z přímých účastníků počátků rozvoje oboru aplikované sociologie a psychologie průmyslu a podniku chci ukázat na některé případy sociologických výzkumů a expertiz (v nichž byly mnohé sociologické aspekty) realizovaných v období 1946–1965 v hutním sektoru, v němž jsem dlouhá léta pracoval. V těchto výzkumech a expertizách se neodrážela jen zkušenost průmyslových praktiků, ale také poznatky vědeckých pracovníků. Významným rysem tehdejší naší činnosti byla úzká spolupráce

<sup>1</sup> Některé publikace z oboru průmyslové sociologie a psychologie z let 1946–1948:

Vladimír Cech, *Použití sociologie v podniku* (Sknodovák 11/1947).

V. Cech–E. Jukl, *Výzkum bydlení úřednictva* (Vědecké mínění 3/1947).

V. Cech–E. Jukl, *Kvalifikace dělníků* (Průmyslový věstník 17/1948).

Vítězslav Fišman, *Naše lesní dělnictvo* (Lesnická práce 4–5/1949).

Jiří Fischer, *Sociální výzkum* (Cíl 12/1947).

Peter Gula, *K problematice sociologie podniku* (Sociologický sborník č. 1 a 2/1948).

Mojmír Hájek, *Sociální funkce horníka* (Věda a život 3/1947).

Jaroslav Šíma, *Ekonomické a sociální výzkumnictví v našem pětiletém plánu* (Věstník ministerstva sociální péče 7/1948).

J. V. Svestka, *Sociologický průzkum a pracovní morálka* (Rozmach 43/1946).

Z. Ullrich, *Několik základních poznámek k sociologii podniku a jejím poměrům ke statistice* (Statistický obzor 2/1946).

J. Šnobl, *Sociologický výzkum a vnitřní nábor v podniku* (Sociologie a sociální problémy 2–3/1947).

J. Šnobl, *Plánování sociálního růstu podniku a kontrola plánu* (Podniková organizace 5/1948).

J. Šnobl, *Člověk v podniku* (Průmyslový průkopník 6/1948), a jiné další studie.

<sup>2</sup> Norbert Wiener: „Sociolog, který nezná bohatá ložiska informací, která odhalili sociologové a historici v minulosti, je sociologem jen z poloviny, a to z té horší poloviny“ (*The Education of Scientists*, Mainstream, sv. 12, č. 51, r. 1958).

praxe s vědou. Rozvíjela se oboustranně prospěšná spolupráce s Čs. ústavem práce, s Komitétem pro vědecké řízení, s Vysokou školou politickou a sociální v Praze, s Ústřední radou odborů, s filosofickými fakultami universit v Praze a v Brně, se Společností pro sociální bádání v Praze, se Studijním ústavem v Gottwaldově, s Ústavem pro veřejné mínění, se Státním úřadem statistickým aj. Mnoho užitečného přinesla i několikaletá spolupráce s ministerstvem informací, a to zejména na úseku propagace dvouletky a první pětiletky. Velké možnosti nám dávala úzká spolupráce s Ústředním svazem průmyslu (činnost dokumentační a publikační) a s ministerstvem sociální péče (zavádění systematické sociálně politické práce v podnicích).

V této stati si povšimnu nejen postavení a funkce specializovaných útvarů, které pracovaly na bývalém generálním ředitelství Čs. hutí v oblasti „lidského činitele“, ale chtěl bych také vysvětlit, o jakou koncepci průmyslové sociologie a psychologie jsme se opírali a jaké výzkumy jsme provedli. Snad to nebude bez užítku pro historii sociologie průmyslu v naší zemi.

## 1. Organizace sociálně politického odboru jako výsledek komplexního pohledu na „lidského činitele“ v průmyslu

V řadě československých znárodněných podniků byly koncem r. 1945 a v průběhu r. 1946 budovány sociálně politické útvary, v nichž byla koncipována práce s „lidským činitelem“ opravdu velkoryse. Byl to důsledek toho, že již v době okupace se pokrokoví vědečtí a průmysloví pracovníci zamýšleli nad tím, jak po porážce okupantů, o níž tito lidé nepochybovali, naplnit na půdě podniků ideály humanismu, které měly právě zde nalézt v celkovém společenském socializačním procesu svůj nejkonkrétnější výraz.

Na generálním ředitelství Čs. hutí byl vytvořen členitý sociálně politický odbor, v němž měla své místo jak psychologie práce (tehdy v podobě psychotechniky), tak také sociologie průmyslu a podniku. Obsahoval tyto organizační útvary a činnosti:<sup>3</sup>

**Osobní agenda:** osobní oddělení, výběr, rozmístění, hodnocení, povyšování, překládání, vedení kádrových rezerv a evidence kádrů.

**Ekonomie práce:** nábor pracovníků, jejich doprava do práce, včleňování do práce, normování, mzdy a odměny, státní katalog prací, psychotechnické laboratoře.

**Sociálně právní a všeobecné záležitosti:** věci pracovně právní, kolektivní smlouvy, podnikové fondy pracujících, odborové záležitosti, vztahy k řídicím místům a k národním výborům.

**Politický referát:** vnější a vnitřní bezpečnost, zvláštní úkoly.

**Sociální péče:** ubytování, zásobování, stravování, péče o ženy a děti, péče o invalidy a přestárlé, správa různých sociálních zařízení a provádění některých úseků péče o pracující.

**Závodní školství a kultura:** odborné vzdělávání, škola práce, závodní kluby, osvěta a kultura, závodní časopisy a rozhlas, využití volného času.

**Zdravotnictví:** zdravotnictví, hygiena a bezpečnost práce, léčebná péče, sociálně zdravotní inspekce (prevence), rekreace a tělovýchova.

**Otázky dorostu:** nábor, výuka teoretická i praktická, ubytování a sociální péče, zdravotnictví se specifickým zaměřením na dorost, tělovýchova a rekreace, odborný vychovatelský režim, styk s rodiči a s odborně metodickými místy.

**Sociologický výzkum:** sociologie podniku, sociální psychologie, sociologický výzkum, plánování sociálně politického rozvoje podniku a jeho pracovníků, nové socialistické formy práce, masově politická práce (vnitřní nábor), zajištění archivů.

Všechny tyto úseky spolu úzce pracovně souvisely a jejich spolupráce byla po všech stránkách plynulá. K tomu přispívala i ta skutečnost, že celý sociálně politický odbor měl zaručenu úzkou spolupráci i s ostatními odbory Čs. hutí (technický, ekonomický a obchodní). Předností tehdejšího organizačního uspořádání, které bylo zavedeno direktivně ve všech organizacích sektoru, byla jeho pružnost, bezprostřednost a efektivnost. Činnost gene-

<sup>3</sup> Podle organizačního schématu generálního ředitelství Čs. hutí, n. p., a jeho sociálně politického odboru z prosince 1946.

rálního ředitelství byla operativně řídící, koncepční a metodická, konzultační, koordinační, plánovací a kontrolní. Mohla se plně rozvinout, poněvadž tehdejší ministerstvo průmyslu ponechávalo generálnímu ředitelství Čs. hutí v tomto směru dostatečnou volnost. Některé ze složek sociálně politického odboru měly na ministerstvu průmyslu a rovněž i na bývalém Státním úřadě plánovacím svoje styčné složky. Stejně pružný a výkonný byl i pracovní styk s ÚRO a s jejími útvary.

Podrobné studium činnosti tehdejších sociálně politických odborů by jistě přineslo mnoho dobrého pro další rozvoj komplexní péče o kádry v údobí prohloubeného vědeckého řízení a vědeckotechnické revoluce, do něhož vstupujeme. Toto historické zhodnocení by jistě také potvrdilo přínos sociálně politických odborů ke konsolidaci hospodářských a politických poměrů v závodech, hlavně v době předúnorové. Jejich poměrně značné úspěchy záležely v tom, že se jim podařilo organizačně podchytil a podpořit vlnu budovatelského nadšení všech vrstev národa, toužícího po rychlém ozdravení národního hospodářství a politického života. Tyto sociálně politické útvary také podporovaly revoluční odbory v etapě vypjatého třídního boje v letech 1946–1948, kdy reakce usilovala o bagatelizování Košického programu a o zvrat politických vymožeností.

## **2. K pojetí sociologické a psychologické práce v hutním sektoru v letech 1946–1948**

Sociologický výzkum v průmyslu není možno provádět bez určité teoretické koncepce sociologické problematiky této oblasti národního hospodářství. Před úkolem nalézt a vypracovat teoretická východiska své výzkumné činnosti jsme stáli také na generálním ředitelství Čs. hutí v souvislosti s praktickým úkolem rozvinout činnost oddělení sociologického výzkumu, které mělo plnit vůči všem ostatním článkům sociálně politického odboru poznávací a metodickou funkci.

Naše tehdejší úvahy o předmětu a funkci sociologie průmyslu a vztahu této disciplíny k psychologii průmyslové práce vycházely z uznání nerozlučné jednoty tří hlavních komponentů výrobní a společenské činnosti podniku, jimiž jsou: člověk — technika — ekonomika. Člověk jako faktor

nejdůležitější, který prostupuje celý společenský systém a je jeho předmětem i subjektem, má být po všech stránkách v předstihu oproti faktorům zbývajícím. Musí mít i delší vývojovou perspektivu než technika a ekonomie, které procházejí v naší historické epoše technických převratů poměrně kratšími vývojovými etapami. U člověka jako jednotlivce i jako člena kolektivu je nutno počítat s relativně delší dobou k osvojení nových skutečností, k jejich přijetí za společenskou normu a k jejich uplatnění v běžném životě.

Především bylo třeba definovat průmyslový podnik v sociologickém smyslu a pokusit se o vyjádření společenských změn v postavení člověka, k nimž došlo během ekonomických a politických převratů po květnu 1945, a které se týkaly v prvé řadě postavení člověka jako výrobce. Vycházeli jsme z těchto určení sociologické problematiky průmyslového podniku a postavení člověka v socialistickém podniku:

*Podnik — závod* je v našich podmínkách vedle svého výrobně ekonomického poslání i důležitým ohniskem lidově demokratického systému. Vytváří se v něm nové, kvalitativně vyšší společenské prostředí s aktivitou, jež umožní, aby podnik nebyl izolován od společenského dění, ale naopak aby v něm docházelo k vzájemnému prolínání myšlenkových proudů s jeho zázemím. Podnik budoucnosti bude tedy důležitým hospodářským a sociálně politickým činitelem, jakožto místo reprodukce dělnické třídy a pracující inteligence. Takový podnik bude významným činitelem při vytváření nového společenského řádu.

*Člověk v podniku* není jen výrobcem a tvůrcem hodnot, ale i objektem a subjektem nového společenského uspořádání. Vývoj socialistické společnosti vytváří nový typ pracovníka jako ideového spoluvlastníka podniku, jehož řízení se také spoluúčastní. Namísto individualisticky zaměřeného jedince nastoupí člověk jako člen podnikového kolektivu. Plánovitě budování společnosti a národního hospodářství vyžaduje, aby se v moderním podniku uplatňoval vedle vysoce výkonných progresivních strojů a pokrokových forem řízení a organizace i socialisticky uvědomělý člověk. Nový názor na něho bude

respektovat všechny tři póly jeho života, kterými jsou: práce, rodina a společnost.<sup>4</sup>

Správnost tohoto pojetí potvrdil dosa-  
vadní vývoj našeho hospodářského a spo-  
lečenského života i naše vlastní dlouho-  
dobá sociálně politická praxe. Konkrétní  
činnost jsme v letech 1946—1950 rozvíjeli  
převážně jen v podnikovém měřítku,  
avšak součástí naší teoretické koncepce  
průmyslové sociologie byl předpoklad  
o existenci tří rovin této disciplíny:

1. Do první roviny jsme zařadili studium  
otázek týkajících se problematiky jednot-  
livce a malých pracovních kolektivů, ži-  
vota na pracovišti a případně i v cechu  
a v provozu. Dnes bychom pro tuto rovinu  
užili pojmenování „mikrosociologie“. Vý-  
zkum v této oblasti jsme nazvali „indi-  
viduální“. Tento výzkum se v mnohém pro-  
líná s demografií a s psychologií průmys-  
lové práce.

2. Do druhé roviny jsme zahrnovali vý-  
zkum tzv. „rámcový“, jehož předmětem  
byla celopodniková problematika a územ-  
ně přílehlající spádová oblast podniku či  
závodu, v níž bydlela převážná část pra-  
covníků. Do této roviny jsme řadili také  
sociální psychologii a její užitou formu,  
„vnitřní nábor“, o níž se ještě zmíním.

3. Do třetí roviny náležela sociologická  
problematika nadpodnikového, tj. celo-  
resortního, celostátního a případně i mezi-  
národního charakteru (například sociolo-  
gické problémy integrace v rámci RVHP).  
Práce ve třetí rovině průmyslové socio-  
logie se mohou v plném rozsahu uplatnit  
jen v těch podmínkách, kde má průmys-  
lová činnost již celospolečenský charakter,  
jako je tomu převážně u nás a jen výji-  
mečně na Západě (EHS). Význam takto  
pojaté sociologie průmyslu v rozsahu  
všech tří rovin vidím mj. v tom, že její  
poznatky mohou sloužit jako podklad ne-  
jen k řízení a k terapii hospodářských a  
společenských disproporcí dneška, ale že  
mohou sloužit především k plánovité pre-  
venci v dlouhodobých perspektivách roz-  
voje.

Pokud jde o vztah sociologie průmyslu  
a psychologie průmyslové práce, je zřejmé,  
že prolínání těchto disciplín sílí, sestupu-  
jeme-li od třetí roviny k první.

Zvláštní místo v teoretické koncepci  
sociologicko-psychologické práce na půdě  
podniku a v její praktické aplikaci zaují-

mal tzv. „vnitřní nábor“. Tímto pojmem  
jsme označovali aktivní přístup ke spo-  
lečenským, zejména mezilidským vztahům  
v průmyslovém podniku. Aktivní přístup  
zahrnoval jak teoretickou koncepci dyna-  
miky těchto vztahů, tak praktické ovliv-  
ňování jejich vývoje v souladu s potře-  
bami utváření socialistické morálky a  
v souladu s hospodářskými a politickými  
cíli lidově demokratického státu. Důrazem  
na slovo „vnitřní“ jsme chtěli tuto činnost  
odlišit od „externího“ náboru, jehož po-  
sláním bylo ovlivňovat vztah pracovních  
rezerv k hutním podnikům proto, aby byly  
získány pro práci v těchto podnicích. Při  
provádění „vnitřního náboru“, jehož cílem  
bylo dosáhnout takové úpravy mezilid-  
ských vztahů a takového stupně identifi-  
kace jednotlivých pracovníků i celých pra-  
covních kolektivů se socialistickým podni-  
kem, aby mohly být řešeny podnikové a  
celospolečenské výrobní, ekonomické a so-  
ciálně politické problémy, jsme se opírali  
o dobrovolnou spolupráci uvědomělých  
pracovníků. Byli mezi nimi nejen vedoucí  
pracovníci formální struktury, ale i auto-  
rity z neformálních skupin, tj. takoví  
lidé, kteří představovali u svých spolu-  
pracovníků sociální vzor. V této práci se  
uplatňovala sociální i individuální psy-  
chologie a také pedagogika. V konkrétním  
provádění šlo při „vnitřním náboru“ ze-  
jména o masově politickou práci, koordi-  
novanou operativním plánem a pod-  
porovanou všemi vhodnými náborovými  
prostředky. Pomocí „vnitřního náboru“,  
prováděného s přihlédnutím k sovětským  
zkušenostem, byly odkrývány vnitřní re-  
zervy, uvolňovány úzké profily ve výrobě,  
dopravě, energetice apod., s velmi pěknými  
výsledky. Prokazatelně se zlepšily  
i vzájemné vztahy lidí na pracovišti a  
mimo závod a zlepšila se také spolupráce  
mezi provozy a závody.

Snažili jsme se rovněž vypracovat účel-  
né pomůcky, které by nám zaručily  
možnost rychlého zpracování informací  
o základních jevech společenské povahy  
v průmyslových podnicích a z nichž by  
bylo možno permanentně čerpat elemen-  
tární údaje, nezbytné k sociologickým  
analýzám. V r. 1946 byl vypracován návrh  
na zavedení osobního statistického štítku,  
v němž byla podchycena základní data  
pracovníka, spolu s daty o jeho hodnocení.

<sup>4</sup> Viz články J. Snobla, uvedené v první poznámce pod čarou.

Později měl být tento systém rozšířen i na sledování kolektivů. Návrh byl spojen s komplexní reorganizací celé osobní agendy podniku. K provádění „rámcového“ výzkumu, který zahrnoval celou problematiku člověka v podniku a byl realizován v hlavních hutních závodech, jsme vypracovali zvláštní popisný arch a používali také interviewu, dotazníku a pozorování. Přitom se přihlíželo k podnikovým i externím archivním materiálům. Systematická a plánovitá práce na úseku sociálně politickém, opírající se o poznatky sociologie a psychologie, vyžadovala, aby si její principy osvojili vedoucí všech kategorií. O to jsme se snažili instruktážemi, přednáškami a jinými způsoby výcviku v disciplíně „vedení lidí“. Je zajímavou historickou skutečností, že problematika „vedení lidí“ měla být na doporučení tehdejšího předsedy vlády Antonína Zápotockého předmětem široké akce pod názvem „Výchova a vedení lidí v podniku“, jež byla připravena mezi-ministerskou komisí pro vnitřní nábor při ministerstvu informací k realizaci v osmi krajských městech v Čechách a na Moravě. Poznatky této akce, již se zúčastnili tehdejší představitelé sociologické školy pražské (J. Král, Z. Ullrich) i brněnské (I. A. Bláha, M. Hájek), měly být později přeneseny na Slovensko. K účasti se přihlásilo asi 5000 vedoucích průmyslových činitelů. Bohužel po několika odkladech byla tato akce zastavena, protože její hlavní nositel, Čs. ústav práce, byl již v roce 1949 před likvidací.

### 3. Sociologické výzkumy a sociálně ekonomická expertiza v hutním sektoru v letech 1946–1965

Sociologické výzkumy a sociálně ekonomické expertizy, jejichž zpracováním bylo naše pracoviště (v 50. letech již nikoliv s názvem „sociologický výzkum“) pověřováno, měly takový dosah, že si vynucovaly úzkou spolupráci s nejvyššími státními a stranickými orgány, s Ústřední radou odborů, s národními výbory i se Státním ústavem pro rajónové plánování. Je však nutno konstatovat, že nám při těchto pracích v 50. letech chyběla (na rozdíl od předúnorového období) možnost běžných

konzultací s pracovníky vědeckých institucí, jejichž práce na poli společenských a politických věd byly v té době zaměřeny hlavně obecně teoreticky. Nedostatek systematické spolupráce s vědeckými institucemi měl však mimoděk ten příznivý důsledek pro naši práci, že nás nutil přecházet od konkrétních otázek k teoretickým. Zejména železná logika stoupajících požadavků na kvalitu řešení úkolů nás nutila opouštět pole prosté empirie a obracet se k teoretickým aspektům, experimentovat a hledat nejvhodnější postupy a aplikace poznatků jiných vědních oborů, jako např. matematiky a filosofie.

Pro přehled uvedu názvy a stručné charakteristiky některých sociologických výzkumů a z pozdější doby některých sociálně ekonomických studií, které byly v hutním průmyslu provedeny v letech 1946–1965. O těchto sociálně ekonomických studiích se zmiňuji proto, abych ukázal, že zásah do přirozeného rozvoje sociologie v naší zemi sice zastavil systematické sociologické studium průmyslu a průmyslových podniků, ale že zkoumání společenské problematiky empirickými metodami bylo z určitých hledisek a na určité úrovni nezbytné.

Tak například v roce 1946 byl proveden v Kladně mezi zaměstnanci SONP rozsáhlý výzkum názorů na formy sídlištní bytové výstavby. K tomuto opravdu lidovému hlasování (odpovědělo asi deset tisíc respondentů) bylo přihlédnuto při výstavbě obou kladenských sídlišť. V letech 1946–1949 spolupracoval sociálně politický odbor Čs. hutí na mnoha sociologických výzkumech, které byly provedeny Čs. ústavem práce v hlavních hutních závodech. Bylo by na prospěch věci, kdyby byla výzkumná činnost tohoto ústavu odborně historicky zhodnocena.<sup>5</sup> V Drátovně Bohumín byla k 1. 1. 1948 uskutečněna anketa sledující cíl zlepšit organizaci práce a pracovní podmínky dělníků. V letech 1947 a 1949 byly provedeny hloubkové sociologické výzkumy („rámcové“ výzkumy, o nichž byla již zmínka), které se staly podkladem plánování a operativního provádění sociálně politické práce.

Spíše mezi sociálně ekonomické studie patří výzkum základních demografických a sociálních dat o zaměstnancích všech

<sup>5</sup> Jiří Cepelák, *Dělnictvo hutních závodů* (Sociografická studie z list. 1949); týž, *Poměr patnáctile-*

*tých k povolání* (v lednu 1949); týž, *Naši první valčík a tavičství učňové* (z června 1949).

jednotek hutního sektoru, který měl sloužit k opatřením pro stabilizaci hutníků a baníků. Prováděli jsme jej na pokyn tehdejšího SÚP na dotaznících „DC 51“. Podobný charakter sociálně ekonomických faktografických expertiz měla celá řada dalších prací, jimiž jsme se v hutním sektoru zabývali. Byly to například dílčí studie k problematice rozvoje Ostravsko-Karvinské pánve (r. 1955), průzkum potřeby učňovských zařízení aj. Za velmi cenné pokládáme, že našich prací o sociální problematice bylo využito jako podkladů při zpracování tzv. generálního plánu rozvoje metalurgie a rudných dolů. Staly se součástí „GH“ plánu, v němž byla obsažena i výstavba několika nových závodů. V letech 1954–1955 jsme prováděli sociálně ekonomický výzkum problému závodního stravování a o něco později jednorázový průzkum zájemců o akci hutnických rodinných domků, podle něhož došlo k rozmístění kvót svěřených resortu na podporu stabilizace pracovníků.

Již z pozdější doby (60. léta) pochází sociálně ekonomický výzkum v sedmi hlavních hutních závodech s více než sto tisíci pracovníky, prováděný pod heslem „Šimon“ a sloužící jako podklad pro vládní usnesení č. 361/61 o zajištění stabilizace a zkvalitnění kádrů hutních závodů. Bylo by možno uvést ještě další příklady (průzkum problematiky zaměstnávání žen a osob se sníženou pracovní schopností, průzkum dojíždění pracovníků hutních závodů Severomoravského kraje do zaměstnání aj.). Vcelku šlo o náročné a odpovědné práce, týkající se 150 větších i menších organizací s počtem více než 200 tisíc pracujících. Byly to kolektivní práce odborníků různých oborů, při nichž se kladl veliký důraz na přesnost zjištěných údajů, neboť jejich výsledků se používalo zpravidla jako podkladů pro nákladné investice. Ačkoliv — jak již bylo řečeno — nešlo o sociologické práce v pravém slova smyslu, obsahují bohatství demografických údajů, faktů o kvalifikačním složení pracujících, o jejich pracovních a životních podmínkách i o jejich přáních a názorech, které mohou mít svou cenu pro sociologický výzkum československého průmyslu.<sup>6</sup>

#### 4. K novému rozmachu sociologie a psychologie průmyslu

Usnesením sekretariátu ÚV KSČ z března 1965 a celým jednáním XIII. sjezdu KSČ se dostalo sociologii a psychologii v průmyslu nové podpory. Také v průmyslovém resortu, kam při poslední reorganizaci hospodářských orgánů přešel hutní sektor (těžký průmysl), jsme počali intenzivně pracovat na znovuvybudování organizační a obsahové základny sociologie a psychologie průmyslu. Na ministerstvu, na oborových ředitelstvích a v důležitých národních podnicích vznikla pracoviště průmyslové sociologie a psychologie. Zatím je možno pro nedostatek kvalifikovaných odborníků aktivovat tato pracoviště tak, aby se sociologie průmyslu uplatnila spíše ve vyšších řídicích složkách, naproti tomu psychologie práce by se podle mého názoru spíše uplatnila v podnicích ve formě psychologických laboratoří. Domnívám se, že nedostatek kvalifikovaných sociologů (asi tak do r. 1970, kdy nastoupí do praxe první absolventi vysokých škol) by bylo možno překonat postgraduálním studiem techniků a ekonomů nebo absolventů jiných společenskovědních oborů s delší praxí v průmyslu. Zkušenosti z minulosti ukazují, že tito pracovníci mohou být dobrými pomocníky při sociologické práci. Vedle toho musíme počítat s tím, že i graduovaný sociolog bude potřebovat několik let samostatné praxe v průmyslu, než bude moci zaujmout řídicí místo na tomto úseku. U psychologů je situace poněkud snazší, poněvadž jejich studium na universitách má delší tradici a protože se v terénní práci rychleji zapracují.

Pro průmyslová sociologická a psychologická pracoviště je velmi důležitá spolupráce s vědeckými institucemi a vysokými školami. Ovšem i naopak, možnost praktické výzkumné činnosti v závodech a podnicích je vědeckými a vysokoškolskými ústavy vítána.

K zdárnému rozvinutí práce sociologa a psychologa v podniku a závodě je zapotřebí, aby měli vedle dobrých odborných znalostí i specifické vlastnosti výzkumníka. vyrovnaný charakter, uvědomění a pevnou vůli při obhajování prav-

<sup>6</sup> Podrobně byly tyto práce týkající se ostravského kraje citovány v Bulletinu č. 3, 1967 Kabinetu

pro dějiny závodů pedagogických fakult v Ostravě a v Olomouci.

divých poznatků získaných v rámci své činnosti a při prosazování reálných návrhů na žádoucí opatření. Proto je nutné, aby měli oporu u vedoucího organizace, aby byli v jeho blízkosti a aby měli zaručenu i dobrou informovanost z řídicích míst o závažných opatřeních operativního a perspektivního charakteru. Je samozřejmé, že musí mít pro svou činnost dostatek prostoru a možnost přímé spolupráce také s orgány KSČ a ROH. Zkušenosti z práce na sociologickém pracovišti v průmyslu mne vedou také k názoru, že vedle vedoucích vysokoškoláků by měli být na sociologických a psychologických pracovištích zaměstnány i střední odborné kádry (dříve absolventi střední školy sociálně právní). Tento systém, který funguje i v zahraničí, by uvolnil vysoce kvalifikované pracovníky pro koncepční práce. Dílčí úkoly by svěřil maturantům a pomocné práce by mohli vykonávat absolventi SVVŠ po určitém zapracování. Pokládám také za nevyhnutelné, aby se na vysokých školách technického směru přednášely odpovídající sociologické a psychologické disciplíny, poněvadž jsou to obory, bez nichž se inženýři při své řídicí práci v závodě neobejdou. Totéž platí i pro ekonomy.

## Резюме

**Ярослав Шнобл: Замечание к проблематике развития социологии промышленности и психологии в Чехословакии}**

Чехословацкая социология промышленности может сегодня исходить из знаний этой области и из исследовательской работы в промышленных предприятиях, приобретенных в первые годы после второй мировой войны. Одним из рабочих мест, на которых социология промышленности вместе с психологией в это время развивались, было отделение социологического исследования главредакции Чехословацких металлургических заводов. Это отделение являлось методическим и познавательным центром социально-политического отдела, обеспечивающего комплексную заботу о человеческом деятеле, от личного делопроизводства вплоть до физиологических, психологических, экономических и социологических вопросов труда. Отделением социологического исследования была разработана методика систематического наблюдения и оценивания основных социологических дат (описательный лист, личный статистический щиток и использование возможности машинной обработки приобретенных цифрформаний. При своей исследовательской деятельности отделение опиралось об теоретическую концепцию социологии промышленности и промышленного предприятия, разработанную некоторыми из-

вестными чехословацкими социологами того времени (Зд. Уллрих и др.) и обогащенную о собственные знания. Чехословацкими металлургическими заводами уделялось внимание улегурпированию отношений между людьми и влиянию их поведения в согласии с потребностями экономического и общественно-политического развития освобожденной народно-демократической республики. Теория оказывания влияния на эти отношения и совокупности практических мероприятий и методов назывались тогда в Чехословацких металлургических заводах «внутренний набор». Кроме того социологическим отделением уделялось главным образом внимание исследованию социальных и трудовых условий и оборудованию на металлургических заводах. В 50-х годах социологическое отделение в металлургическом секторе было закрыто. Работникам отделения было поручено собирать социально-экономические даты, необходимые для планирования капитального строительства. В первой половине 60-х лет социологическое и психологическое исследование в основных организационных формациях чехословацкой тяжелой промышленности возобновляется.

## Summary

**Jaroslav Šnobl: Contribution to the Problematics of the Development of Industrial Sociology and Psychology in Czechoslovakia**

Today the Czechoslovak industrial sociology may proceed from the findings attained in this field and from the experience gained through research work in industrial enterprises in the first years following World War II.

One of the working places where industrial sociology together with psychology was cultivated in those days was the Sociological Research Department at the General Board of Management of the Czechoslovak Metallurgical Works, n. p. This department was a methodical center as well as a center of learning of the socially political sector, ensuring a complex care of the human factor from the personal agenda to the physiological, psychological, economic and sociological problems of work. The Sociological Research Department worked out the methodics of the current follow-up study and evaluation of basic sociological data (description sheet, personal statistical card), taking advantage of the possibilities of mechanical processing of the information acquired. In its research activities it proceeded from the theoretical conception of the sociology of industry and of the industrial enterprise elaborated by some prominent Czechoslovak sociologists of that time (Z. Ullrich and others) and enriched by the findings gained here. In the Czechoslovak Metallurgical Works, n. p., emphasis was laid on modifying the relations among people and on influencing their behaviour in harmony with the needs of the economic and the socio-political development of the liberated People's Democratic Republic. At that time, in the Czechoslovak metallurgical works, the theory of influencing these rela-

tions and the complex of practical measures and methods for adjusting them were called "inner campaign". Besides, the Sociological Department devoted itself especially to the research of social and working conditions and equipment in the metallurgical works. In the fifties, the Sociological Department in the metallurgical sector was dissolved. Its

workers were then entrusted with collecting socio-economic data necessary for planning and realizing the capital construction. In the middle sixties, the sociological and psychological research work in the fundamental organization formations of the Czechoslovak heavy industries has been resumed.